

Irène Némirovsky

De zaak-Koerilov

Uit het Frans vertaald door
Pauline Sarkar

DE GEUS

Ouvrage publié avec le concours du Ministère français chargé de la culture – Centre National du Livre. Deze uitgave is mede mogelijk gemaakt dankzij een bijdrage van het Franse ministerie van Cultuur – Centre National du Livre

De vertaalster ontving voor deze vertaling een werkbeurs van het Nederlands Letterenfonds

Oorspronkelijke titel *L'affaire Courilof*, verschenen bij Éditions Grasset

Oorspronkelijke tekst © Éditions Grasset & Fasquelle, 1933

Nederlandse vertaling © Pauline Sarkar en De Geus BV, Breda 2011

Omslagontwerp Robert Nix i.s.m. Riesenkind

Omslagillustratie © Getty Images/Hulton Archive

ISBN 978 90 445 0685 3

NUR 302

Niets uit deze uitgave mag verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van

De Geus BV, Postbus 1878, 4801 BW Breda, Nederland.

Telefoon: 076 522 8151. Internet: www.degeus.nl.

Inleiding

Irène Némirovsky is in Kiev geboren op 11 februari 1903. Ze werd opgevoed door een Franse gouvernante, en haar moeder sprak alleen Frans met haar. Toen in 1917 de revolutie van de bolsjewieken uitbrak, werd er een prijs gezet op het hoofd van haar vader, een belangrijke bankier. Het gezin Némirovsky dook onder in Moskou, in een klein appartement dat ooit verhuurd was aan een officier die er zijn boeken had laten staan. Tijdens de bombardementen las de toen pas veertienjarige Irène *A rebours* van Huysmans, de verhalen van Maupassant en *The Picture of Dorian Gray* van Wilde, dat haar leven lang haar lievelingsboek zou blijven.

De Némirovsky's slaagden erin eerst Finland en vervolgens Zweden te bereiken. Na een jaar in Stockholm gingen ze per boot naar Frankrijk, waar haar vader weer een immens fortuin opbouwde.

Terwijl Irène Némirovsky in Parijs letteren studeerde, schreef ze dialogen en verhalen onder pseudoniem. Ze stuurde die op naar kranten en tijdschriften, en ze werden geplaatst. Haar eerste roman, *David Golder*, in 1929 bij Bernard Grasset verschenen, werd door de kritiek als een meesterwerk ontvangen. *Le Bal*, een korte roman die ze in één ruk tussen twee hoofdstukken van *David Golder* door schreef, viel ook zo'n warme ontvangst ten deel. Paul

Reboux, de man die als eerste de aandacht had gevestigd op de jonge Colette, herkende in Irène Némirovsky een al even uitzonderlijk talent.

In de jaren dertig publiceerde Irène Némirovsky achter elkaar negen romans, waaronder *Les Mouches d'automne* en een verhalenbundel.

In de oorlog werd ze door de rassenwetten gedwongen om Parijs te verlaten met haar gezin en de wijk te nemen naar het departement Saône-et-Loire. Daar schrijft ze *Les Feux de l'automne*, dat na haar overlijden wordt gepubliceerd (1948), zoals dat ook het geval is met *La Vie de Tchekhov* (1946) en *Les Biens de ce monde* (1947). Ze wordt door de nazi's aangehouden wanneer ze bezig is met het redigeren van *Suite française*, dat uiteindelijk in 2004 wordt uitgegeven en bekroond is met de Prix Renaudot. Irène Némirovsky werd naar Auschwitz gedeporteerd en stierf daar in 1942. Haar man volgde drie maanden later.

Léon M. heeft het bevel gekregen de kwestie-Koerilov 'op te lossen'. Anders gezegd, het Revolutionaire Comité heeft hem de opdracht gegeven Valeriaan Aleksandrovitsj Koerilov, de minister van Onderwijs van tsaar Nikolaas II, uit de weg te ruimen. Maar de tweeëntwintigjarige bolsjewiek zal negen lange maanden moeten wachten: zijn bazen willen dat deze moord een ongeëvenaarde weerklank vindt en daarom wordt er gewacht op het bezoek van de keizer van Pruisen. Op listige wijze slaagt Léon M. erin in de huid te kruipen van Marcel Legrand, een Zwitserse arts, en in dienst te treden van de minister. Koerilov lijdt aan leverkanker, en heeft vreselijke pijnen. Paradoxaal genoeg wordt

hij uitgerekend door zijn toekomstige beul verzorgd; deze praat met hem en realiseert zich dat de minister helemaal niet de 'wrede, vraatzuchtige potvis' is waar men hem voor houdt. Algauw maakt zijn haat plaats voor medelijden. Zal deze terrorist de kracht hebben om zijn daad te volvoeren? Zal hij, verteerd door emotie, het lef hebben de bom te gooien? Jaren zijn voorbijgegaan, en teruggetrokken in Nice noteert Léon M. zijn herinneringen in zijn dagboek ...

Bij het lezen van *De zaak-Koerilov* moet men onwillekeurig denken aan *Les Justes* van Camus. Maar terwijl Camus afdaalt in de casuïstiek, blinkt Irène Némirovsky met haar bewonderenswaardig eenvoudige stijl uit in de beschrijving van een wereld die aan het verdwijnen is. De wereld van het tsaristische Rusland van 1903, waar men van de bloedrode gebouwen in Kiev tot aan de als zilveren scherven op Sint-Petersburg neerdalende regen samenzweert en waar intriganten en verklikkers met elkaar wedijveren in laagheid.

Hieruit volgt dat het nutteloos is te trachten een sprankje hoop te vinden in deze atypische roman, de nihilistische, vlijmscherpe beschrijving van een kleine gemeenschap waarin iedereen zich waanzinnig druk maakt. 'Elk klein menselijk insect dacht uitsluitend aan zichzelf, zijn eigen bedreigde insectenleventje, haatte en verachtte de anderen, en dat was terecht ...' schrijft de auteur. Het is zeker dat wij ronddarren als vliegen in de herfst; misschien berust ons hele bestaan slechts op een pijnlijk misverstand, lijkt Némirovsky ons toe te fluisteren. Nog nooit was een entomoloog zo lucide en zo wanhopig.

Voor Michel
I.N.

TWEE MANNEN HADDEN plaatsgenomen op een verlaten caféterras in Nice, aangetrokken door de warmte van een kleine rode vuurkorf.

Het was een herfstige namiddag, die koud aanvoelde voor dit deel van de wereld. ‘Net Parijs’, zei een vrouw in het voorbijgaan en ze wees naar de vale wolken die door de wind werden voortgejaagd. Vlak daarop begon het te regenen, en daardoor werd de lege straat waar de lantaarns nog niet brandden nog donkerder; hier en daar kwamen er druppels door het van water verzadigde zeil dat boven het terras gespannen was.

De twee mannen – Léon M. en degene die hem gevolgd was en die achter hem naar binnen was gegaan en steeds heimelijk naar hem keek alsof hij diep in zijn geheugen moest graven om zich te herinneren wie hij ook weer was – bogen zich allebei met eenzelfde beweging naar de brandende vuurkorf.

Vanuit het café klonk een geroezemoes van stemmen en uitroepen; tegen elkaar tikkende biljartballen, dienbladen die met een klap op het hout van de tafels neerkwamen en stukken die verplaatst werden op schaakborden overvleugelden van tijd tot tijd de onzekere, schelle klanken van een orkestje.

Léon M. keek op en trok de grijswollen das wat strakker

om zijn hals; de man tegenover hem zei halffluid: ‘Marcel Legrand?’

Op hetzelfde moment floepten de elektrische lampen aan op straat, in de etalages en op de caféterrassen. Verrast door het plotselinge licht wendde Léon M. even zijn ogen af.

De man herhaalde: ‘Marcel Legrand?’

De elektrische lampen, waar ongetwijfeld een te sterke stroomstoot doorheen gegaan was, doofden even; het licht flakkerde, als de vlam van een kaars in de vrije lucht, daarna leek het weer krachtiger te worden, het vlamde op en bescheen fel het gezicht van Léon M., zijn afhangelende schouders, zijn benige handen met de dunne polsen.

‘Was u in 1903 belast met de zaak-Koerilov?’

‘In 1903?’ herhaalde M. langzaam.

Hij boog het hoofd opzij, floot een beetje, met de ironische, vermoeide uitdrukking van een kleumende oude kraai.

De man tegenover hem was vijfenzestig jaar oud en had een vermoeid, grauw gezicht; zijn bovenlip trok steeds samen in een tic, af en toe ging de grote, grijze, ooit blonde snor met een schok omhoog en ontblootte dan een bleke mond die een bittere, ongeruste grimas had. Zijn felle, doordringende, argwanende ogen schoten vuur en keken daarna meteen weer weg.

Ten slotte zei M. schouderophalend: ‘Helaas, ik herken u niet. Mijn geheugen is niet meer wat het geweest is ...’

‘Herinnert u zich de politieman niet meer die belast was met het bewaken van Koerilov? Degene die u op een nacht in de Kaukasus heeft achtervolgd?’

‘Zonder succes ... Ja, die herinner ik me wel’, zei M.

Hij wreef zijn handen, die weer soepel werden van de warmte, zachtjes tegen elkaar. Hij was een man van een jaar of vijftig, maar hij leek ouder, ziek. Hij had een smalle borst, een somber, ironisch gezicht, een vreemde, mooie neus, slechte, afbrokkelende tanden en een grijzende lok op het voorhoofd. In zijn zeer diep liggende ogen glansde een donkere vlam.

Hij mompelde: 'Sigaret?'

'Woont u in Nice, meneer Legrand?'

'Ja.'

'U hebt u teruggetrokken uit zaken, als ik het zo zeggen mag?'

'Dat mag u.'

M. snoof aan de aangestoken sigaret zonder hem op te roken, keek hoe hij tussen zijn vingers opbrandde, gooide hem op de grond en drukte hem langzaam met zijn hak uit.

'Dat is allemaal', zei hij eindelijk met een nauwelijks merkbare glimlach, 'lang, heel lang geleden ...'

'Ja, ik was toen belast met het onderzoek, na uw arrestatie, na de aanslag ...'

'O ja?' mompelde M. ongeïnteresseerd.

'Ik ben nooit achter uw werkelijke naam gekomen. Geen van onze geheim agenten kende u, in Rusland niet en ook niet in het buitenland. Weest u zo vriendelijk, het doet er nu toch niet meer toe, en geef nu maar toe, u was voor 1905 toch een van de leiders van de terroristische beweging in Zwitserland, nietwaar?'

'Ik ben nooit een terroristenleider geweest, altijd maar een onderknuppel.'

‘Wát?’

M. boog met een vermoeid glimlachje het hoofd.

‘Zo is het, mijn waarde ...’

‘Nee toch, maar later dan? In 1917, en daarna? Ik vergis me toch niet, u zat toen toch ...?’

Hij leek te zoeken naar een geschikte term om zijn gedachten te verwoorden; uiteindelijk ontblootte hij in een glimlach zijn scherpe, lange tanden, die tussen de bleke lippen schitterden.

‘... midden in de kookpot,’ zei hij terwijl hij de omtrek van een grote pan in de lucht tekende, ‘ik bedoel ... aan de oppervlakte?’

‘Ja, aan de oppervlakte.’

‘De Tsjeka¹?’

‘Mijn beste man, ik heb van alles gedaan. In die moeilijke tijden pakte je alles aan.’

Hij trommelde ritmisch met zijn fijne, gekromde vingers op de tafel.

‘U wilt me niet vertellen hoe u heet?’ vroeg de man lachend. ‘Ik kan u verzekeren dat ik tegenwoordig ook kalm aan het rentenieren ben. Ik word gewoon gedreven door nieuwsgierigheid, een beroepsdeformatie, in feite.’

M. sloeg rustig met de kouwelijke beweging die hem eigen was de kraag van zijn overjas op en trok met beide handen aan de uiteinden van zijn sjaal.

‘Ik geloof u niet’, zei hij met een door een hoestbui verwrongen lachje. ‘Mensen keren altijd terug naar hun eer-

¹ De geheime dienst in de Sovjet-Unie, opgericht in 1917, voorloper van de GPOe.